

Exploarea textului literar pentru dezvoltarea gândirii critice a elevilor

prof. primar Gălățanu Gabriela
Școala Primară Nr. 3 Scurta-structură
Școala Gimnazială Nr. 1 Orbeni

„Întâmplarea nu ajuta decât o minte pregătită” – spunea Pasteur – „caci o minte nepregătită nu vede mâna pe care o întinde întâmplarea” completează Fleming. *Întâmpările acestea presupun inteligenta, imaginație, dorința de „a ști”, spirit creator, flexibilitate, perseverența.*

Ca orice învățător care participă la „școala schimbării”, doresc să aduc laude metodelor și tehnicilor de învățare activă folosite la clasă pentru a ajuta elevii să învețe activ, să gândească în mod critic, să lucreze prin cooperare în cadrul orelor de limba și literatură română, și nu numai, acestea generând astfel o învățare superioară. Majoritatea învățătorilor sunt deschiși și receptivi la nou, la un alt fel de învățare, interesați de implementarea și promovarea tipului modern de informare și formare bazat pe înțelegerea schimbării sistemului educativ prin introducerea de strategii moderne de învățare și obținerea unei experiențe profesionale moderne. Metodele active și interactive au multiple valențe formative care contribuie la dezvoltarea gândirii critice, stimularea creativității, implică activ elevii în învățare, punându-i în situația de a gândi critic, de a realiza conexiuni logice, de a produce idei și opinii proprii argumentate, de a le comunica și celorlalți, de a sintetiza/esențializa informațiile, se bazează pe învățarea independentă și prin cooperare, elevii învață să respecte părerile colegilor

Folosirea la clasă a metodelor pentru dezvoltarea gândirii critice ne dă nouă, dascălilor, un elan mai mare de lucru, ne face să ne descoperim calități pe care până atunci nu știam că le avem, ne fac mai încrezători, mai puternici și de ce nu ne scoate din monotonia plictisitoare a orelor de altădată.

Folosirea metodelor gândirii critice duce la o creștere a curbei motivaționale, la o participare și o implicare profundă a elevilor în procesul instructiv-educativ. Elevii capătă deprinderi de muncă individuală și colectivă, își dezvoltă imaginația, își formează un nou mod de gândire, precum și atitudini și comportamente noi, își depășesc inhibiția și timiditatea. Reușesc să realizeze, să argumenteze și să participe critic la sarcinile date, ba chiar uneori reușesc performanțe de a propune sarcini noi.

În ciclul primar învățătorul poate antrena elevii, în împărtășirea ideilor și opiniilor lor, în emiterea unor judecăți de valoare, în expunerea propriilor convingeri, prin **explorarea textelor literare**. Sunt texte literare în care elevul poate deveni cu ușurință capabil să devină un subiect al educației, un actor social care va gândi clar și coerent.

Analiza literară, modalitate de lucru folosită în studierea literaturii mai ales la clasele mari, poate constitui și pentru școlarii mici un mijloc de a-i pune în contact direct cu cartea, de a-i învăța să descopere și chiar să aprecieze valențele multiple ale expresiei tipărite. Numai astfel mesajul unui text citit se încorporează în conștiința cititorului, influențând întregul său comportament. Posibilitatea folosirii, într-o formă specifică, a explorării textului literar la lecțiile de citire în ciclul primar, este ușurată de nivelul textelor pe care le citesc elevii. Faptul că acestea sunt realizate la un nivel care permite înțelegerea lor de către copiii de vârstă școlară mică nu exclude cătuși de puțin posibilitatea de abordare a unor asemenea texte prin utilizarea analizei literare. Orice text, cât de simplu ar părea, nu poate fi valorificat deplin doar printr-o simplă lectură, ci dacă este temeinic analizat. De fapt, a explora un text literar, a-l analiza critic, înseamnă a face o „disecare” a lui, prin delimitarea componentelor sale, prin extragerea și valorificarea conținutului de idei, de sentimente, precum și a mijloacelor artistice, ceea ce la clasele mici se realizează prin **lectura explicativă și interpretativă**.

Lectura explicativă și lectura interpretativă nu sunt doar un scop în sine; ele constituie, în primul rând, modalități de lucru utilizate de învățător pentru a-i ajuta pe elevi să recepteze și să interpreteze mesajul unui text. Lectura explicativă și interpretativă reprezintă un schimb de păreri, nu o

conferință. Învățătorul nu trebuie să impună felul său de a simți sau propriile sale impresii; rolul său constă în a-i călăuzi pe copii, în a-i obișnui să reacționeze la ceea ce citesc.

În explorarea textului literar elevilor trebuie să li permită să speculeze, să creeze, să afirme diverse lucruri, fie că sunt evidente, fie că sunt ireale. Când elevii înțeleg că acest comportament este acceptabil, că ei își pot împărtăși convingerile în legătură cu mesajul textului, se angajează mai activ în analiza critică. Frumusețea textului literar autentic, fie că este narativ sau descriptiv, trebuie să speculeze trăirile adevărate ale copilului. Dacă vom ști să „stoarcem” și ultima picătură de nectar a unui text, vom fi siguri că am înfrumusețat și îmbogățit sufletul copiilor.

Explorarea textului literar reprezintă, în concluzie, o modalitate esențială pentru dezvoltarea gândirii critice a elevilor. O lecție de citire se poate înscrie, așadar, pe traiectoria unui învățământ modern, solicitând efortul intelectual al elevilor, prin căutări și interpretări.

Prezint pe scurt câteva dintre metodele de gândire critică, tehnici de lectură eficientă, mai frecvent folosite și cunoscute, care se pot prezenta la orele de limba română: Brainstorming ; Gândiți / Lucrați în perechi / Comunicați; Știu / Vreau să știu / Am învățat; Tehnica „Ciorchinelui”; Metoda SINELG; Metoda Mozaic; Cubul; Cvintetul; Metoda cadranelor; Turul galeriei etc.

Metodele pentru dezvoltarea gândirii critice dau rezultate bune dacă sunt aplicate consecvent și nu sporadic la ore. Succesul lor depinde de măiestria, tactul pedagogic al învățătorului însoțite de o laborioasă proiectare și pregătire prealabilă a lecției.

Descriu, pe scurt, câteva din metodele aplicate la clasă pentru dezvoltarea gândirii critice a elevilor în explorarea textului „Fram, ursul polar”, de Cezar Petrescu care au devenit eficiente instrumente de lucru pentru aceștia în cadrul orelor programate la această temă.

1. Metoda cadranelor, metodă a gândirii critice, presupune trasarea pe mijlocul foii a două drepte perpendiculare, astfel încât să se formeze cele patru „cadrane” și în care elevii vor nota informațiile solicitate. Se poate lucra individual sau cu clasa împărțită pe grupe și atunci fiecare grupă va primi câte o fișă. Se pot propune diferite cerințe în cadrul metodei cadranelor pentru a realiza obiectivele propuse în lecția respectivă.

Propun spre exemplificare o variantă a cadranelor:

Cadranul I: precizarea ideilor textului citit.

Cadranul II: sentimentele pe care le-au simțit.

Cadranul III: să stabilească o legătură între conținutul textului și experiența lor de viață.

Cadranul IV: învățătura ce se desprinde din text.

2. Piramida povestirii – strategie foarte atractivă pentru copii și valoroasă deoarece prin ea, elevii sintetizează și ideile principale ale textului. Dacă se dorește scrierea unei piramide la limba română, se va face după următoarea regulă:

1 cuvânt pentru locul unde se desfășoară întâmplarea ;

2 cuvinte pentru personajul principal;

3 cuvinte pentru însușirile lui ;

4 cuvinte pentru faptele lui ;

5 cuvinte pentru analiza ;

Cu aceste cuvinte se obține piramida

3. Cvintetul-reprezintă instrumentul de sintetizare a informațiilor, de evaluare a înțelegerii și creativității elevilor și mijlocul de exprimare a creativității lor. Cvintetul - este o poezie cu cinci versuri, cu ajutorul căreia se sintetizează și condensează informațiile, incluzându-se și reflecții ale elevilor, care pot lucra individual, în perechi sau în grup. Alcătuirea unui cvintet favorizează reflecția personală și colectivă rapidă, esențializarea cunoștințelor, manifestarea creativității. În cvintet se exprimă gânduri, sentimente, idei personale asupra subiectului prin intermediul cuvântului. El are următoarea structură algoritmică:

1. Primul vers conține un singur cuvânt cheie, de obicei un substantiv (subiectul poeziei) care va fi explicat în versurile următoare.

2. Al doilea vers este format din două cuvinte, de obicei adjective care descriu subiectul poeziei.

3. Al treilea vers este format din trei cuvinte, de obicei verbe la gerunziu care exprimă acțiuni.

4. Al patrulea vers este format din patru cuvinte care exprimă sentimentele față de subiectul abordat.

5. Al cincilea vers este format dintr-un cuvânt, care exprimă esența subiectului.

4. Cubul- este o strategie care urmărește studierea unei teme din mai multe perspective. Scopul ei este largirea orizontului de idei al elevului. Este necesar un cub mare, pe fețele cărui să fie scrisă câte o sarcină de lucru sub diferite forme. Pe cele șase fețe ale cubului se notează câte un verb: Descrie, Compară, Asociază, Analizează, Argumentează, Aplică.

5. Gândiți – lucrați în perechi, comunicați -este o modalitate simplă și rapidă de învățare prin colaborare pe grupe. La o întrebare pregătită anticipat de învățător elevii pot găsi mai multe răspunsuri posibile. După ce dau răspunsuri individual, elevii își citesc răspunsurile în perechi și vor încerca să elaboreze un răspuns comun corect. Rezumarea într-un timp scurt a răspunsurilor, obligă elevii să sesizeze și să sintetizeze esența informațiilor primite și apoi să le prezinte clar și concentrat.

6. Masa rotundă- este o modalitate simplă și rapidă de învățare prin colaborare pe grupe. Elevii sunt așezați pe grupe la o masă rotundă. La o întrebare pregătită anticipat de învățător elevii pot găsi mai multe răspunsuri posibile. Va trece din mână în mână câte o foaie și un creion, pe care va nota o idee a cerinței date.

7. Eseul de cinci minute -este o modalitate eficientă de a încheia ora, ajutându-i pe elevi să-și adune ideile legate de lecție, dând profesorului o idee mai clară despre ceea ce s-a întâmplat în acea oră. Acest eseu cere elevilor: să scrie un lucru pe care l-au învățat din lecția respectivă și să formuleze o întrebare pe care o mai au în legătură cu aceasta.

8. Jurnalul cu dublă intrare- este o metodă prin care cititorii stabilesc o legătură strânsă între text și propria lor curiozitate și experiență. Acest jurnal este deosebit de util în situații în care elevii au de citit texte mai lungi, în afara clasei. Elevii trebuie să împartă o pagină în două, trăgând pe mijloc o linie verticală. În partea stângă li se cere să noteze un pasaj dintr-un text care i-a impresionat. În partea dreaptă li se va cere să comenteze acel pasaj. După ce elevii au realizat lectura textului jurnalul poate fi util în faza de reflecție.

9. Scrierea liberă-este o metodă în care li se cere elevilor ca timp de câteva minute să scrie tot ce gândesc despre un anumit subiect/cuvânt. Când vor citi ideile în perechi sau în grup, în fața clasei, elevii vor sublinia aspectele de care sunt siguri și pe cele de care nu sunt siguri. Ultimele le vor urmări în cursul lecturii textului nou pentru a-și clarifica incertitudinile.

10. Reclama- se aplică individual sau în grup în care se va realiza un afiș cu cele mai atractive sloganuri la tema cerută;

11. Dezbateri PRO și CONTRA- se aplică în cadrul a două grupe. O grupă aduce în dezbateri numai argumente în susținerea temei propuse în dezbateri, grupa „PRO” iar altă grupă, grupa „CONTRA” aduce argumente împotriva temei în dezbateri;

12. Scheletul de recenzie este o metodă care se aplică pentru fixarea cunoștințelor asigurând astfel feedback-ul textului citit. Metoda este valoroasă, deoarece îmbină cititul, scrisul, comunicarea orală și gândirea critică, flexibilă. Pe fișele elevilor sau pe tablă se scriu o serie de cerințe:

Să scrie într-o singură propoziție despre ce este vorba în text;

Să scrie într-o impresie ce conține textul;

Să scrie într-un cuvânt ce conține textul;

Să precizeze culoarea pe care o asociază cu conținutul;

Să noteze cel mai important aspect (idee, gând, imagine);

Să realizeze un desen care să surprindă esențialul.